

DE NAAM HOLLAND OP DE KAART VAN EUROPA HOUDEN
SPEECH KONINKLIJKE HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ DER
WETENSCHAPPEN
9 februari 2019

INLEIDING

Dezer dagen kunnen wij regelmatig opiniestukken lezen over maatschappelijke consensus en polarisatie in ons land. En maken wij ons druk over verborgen roerselen in wat wij voor Nederlandse identiteit houden. Nu gaat het wat ver om daaruit meteen af te leiden dat Nederland zich in een existentiële crisis bevindt, maar voor onze positie in de internationale structuren zijn het onzekere tijden: dat is zeker.

Onze plek in het centrum van de buitenlands politieke driehoek Londen-Parijs-Berlijn is niet meer zo veilig als wij gewend waren. Brexit heeft ongewisse gevolgen, niet alleen economische maar vooral ook politieke. Zo is het de vraag of Nederland, na een Brexit, nog wel in de gelegenheid zal zijn, waar nodig, gezond politiek tegenwicht te scheppen in het Duits-Franse krachtenveld dat de Europese samenwerking beheerst. Coalitievorming van gelijkgezinde kleine lidstaten ligt weliswaar voor de hand, maar helaas is het zo dat alleen steun van een grote lidstaat werkelijk gewicht in de schaal legt.

Overzee zitten we met een tumultueuze mondialisering die van niet meer weg te denken betekenis is voor de inrichting van, en de gevolgen voor onze economie en maatschappij. Vooral aan de toenemende polarisatie tussen 'elite en volk' merken we, ook in Nederland, dat burgers twijfelen of de vruchten van mondialisering ook hen wel toekomen. Dit heeft ertoe geleid dat we weer eens leven in een tijd waarin onzekerheid over identiteit en toekomstvisie kern thema's zijn van het politiek discours. En het gaat niet alleen over maatschappij inrichting, maar ook, zoals ik al zei, over onze plaats tussen de mogelijkheden in een multipolaire wereld.

Misschien is het een geruststellende gedachte dat twee eeuwen geleden een vergelijkbare discussie werd gevoerd, met toen grote gevolgen die wij bijna zijn vergeten. Ondanks de vreugde bij de hervormingsgezinde burgerij over de Bataafse Revolutie van 1795 volgde er voor ons land een turbulente crisisperiode die zo'n twintig jaar heeft geduurd.

DE BATAAFS-FRANSE TIJD

Ik neem U graag mee naar de Bataafs-Franse tijd van onze geschiedenis, de periode van 1795 tot grofweg 1814. Het was de tijd van de Bataafse Republiek, het Koninkrijk Holland en de inlijving bij het Franse keizerrijk. Een periode waarin het Nederlandse staatsbestel maar liefst acht politieke omwentelingen, zeg maar gerust: staatsgrepen, te verwerken kreeg. Een periode die naderhand als schaamtevol werd verguisd, en die na 1815 niet paste in het verhaal van de opbouw van de Nederlandse natie. De Bataafs-Franse tijd werd het liefst zo gauw mogelijk vergeten en dat is zo gebleven tot de laatste decennia van de vorige eeuw.

Het was een boek van de - nota bene - Engelse historicus Simon Schama uit 1977, *"Patriots and Liberators, revolution in the Netherlands 1780-1813"* dat daarin verandering bracht. Gaandeweg gingen historici zich steeds meer interesseren in de achtergronden van de Bataafs-Franse tijd. En terecht. Want bij nadere beschouwing blijkt dat de Bataafs-Franse tijd de conceptie vormde van het moderne Nederland. De opbouw van onze staatsinstellingen, de natievorming, de ontwikkeling van grondwet en wetgeving, het ontstaan van een parlementaire democratie – hoe gebrekkig ook - : het begon toen.

In het geschiedenisonderwijs leerden we vroeger hoogstens iets over de eenvoudige tegenstelling tussen patriotten (hervormingsgezinden) en prinsgezinden (conservatieven). Punt uit, maar zo eenvoudig lag het niet.

HAARLEM EN KEETJE

Ik maak graag even een zijsprong, omdat wij hier in Haarlem zijn, de stad waar de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen in 1751 werd opgericht, en waar haar burgerij, soms gepassioneerd, openstond voor de ideeën van de Verlichting. Stad en burgerij speelden een vooraanstaande rol in de opkomst van de Patriottenbeweging. Haarlem had zich al in een vroeg stadium tot Frans gezindheid bekeerd.

In 1778 bijvoorbeeld trok de Franse regering, om politieke druk uit te oefenen op de Staten-Generaal, alle handelsvoorrechten voor Nederlandse kooplieden in. Met uitzondering voor die uit Haarlem, en Amsterdam.

Uit het boekje van Els Kloek en Maarten Hell weten wij dat Keetje Hodshon, geboren in 1768, opgroeide in een verlicht milieu vooral na het overlijden van haar ouders, toen haar opvoeding de verantwoordelijkheid werd van het hugenoten echtpaar Daniël Delprat en Marie Anne Humbert. Zonder politiek actief te zijn, toonde Keetje op belangrijke momenten dat haar hart uitging naar de hervormingsgezinden en hun pogingen de republiek nieuw elan te geven. Haar oudste zusje Johanna trouwde met de Haarlemse patriottenleider Willem Anne Lestevenon, later lid van de revolutionaire Nationale Vergadering van de Bataafse Republiek.

Daniël Delprat en Willem Anne Lestevenon: het zijn namen die wij even moeten onthouden als *trait d'union* tussen Keetje Hodshon, de bouwvrouw van dit huis, en Maarten van der Goes van Dirxland, op 24 mei 1806 directeur geworden van de Maatschappij, die de hoofdrol speelt in het verhaal dat ik U vandaag wil vertellen.

EEN COMPROMISFIGUUR

Zoals ik zei, was de tegenstelling patriots – prinsgezind niet zo zwart-wit als dikwijls werd geschetst. Bij de patriotten bestonden als het ware 'fifty shades of grey', terwijl bij de prinsgezinden ook 'fifty shades of grey' bestonden. Maakt samen 'a hundred shades of grey' en U ziet: het lijkt verdacht veel op het versplinterd politiek landschap zoals wij dat nu kennen.

Er komen nu steeds meer publicaties over de binnenlands politieke en sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen tijdens de Bataafs-Franse tijd. Buitenlandse politiek bleef tot nu toe nogal onderbelicht. Inkleuring met biografieën van vooraanstaande figuren uit die tijd komt pas recentelijk op gang. Één van die figuren was Maarten van der Goes van Dirxland. Hem ontruk ik graag uit de vergetelheid.

Van der Goes heeft ruim tien jaar aan het hoofd gestaan van de Nederlandse diplomatie in deze voor ons land zeer heftige crisisperiode. Maarten van der Goes was een Haagse burgemeesterszoon die leefde van 1751 tot 1826. Gezant van de oude Republiek geweest in Kopenhagen en Madrid, werd hij in 1797 de opvolger van Willem Anne Lestevenon als Bataafs commissaris bij de vredesonderhandelingen tussen Frankrijk en Engeland in Lille. Lestevenon was onverwacht van zijn functie ontheven en moest terug naar Nederland. De Haarlemse hoofdschout had namelijk tegen hem een aanklacht wegens schending van de goede zeden in voorbereiding. In die tijd behoorde homofilie daar nog niet toe. Lestevenon verkoos echter zich in Parijs te vestigen, waar hij ook is gestorven.

Bij die vredesonderhandelingen in Lille maakte Van der Goes het de Franse minister Talleyrand knap lastig. De even listige als ongenaakbare Franse minister probeerde om met een sigaar uit andermans doos de vrede te kopen. De Bataafse Republiek moest als Frankrijks "eerste bondgenoot" daarvoor maar haar koloniale bezitting Ceylon opofferen aan de Engelsen. Gelukkig ging dat op dat moment niet door. Door zijn standvastig optreden tegen Talleyrand viel Van der Goes in de pul bij het patriottisch bewind, maar radicale patriotten vonden hem een crypto-orangist. Oranjegezinden daarentegen noemden hem een overloper. De Fransen betichtten hem van "*un patriotisme froid*". Zij vonden hem maar een "koele patriot".

In 1798 kwam hij als compromisfiguur aan het hoofd van het Agentschap van Buitenlandse Betrekkingen te staan. En U weet hoe compromissen dikwijls lang houdbaar kunnen zijn. Van der Goes was feitelijk onze eerste Minister van Buitenlandse Zaken. Vanmiddag wil ik het hebben over zijn werkzaamheden als diplomaat-politicus.

CRISIS IN EUROPA

De Bataafs-Franse tijd viel samen met een zeer turbulente periode in Europa, waarin – hoe kan het anders – diverse conflicten onderling interfereerden. Voor de context van vandaag zijn de belangrijkste Europese conflicten er drie: de strijd tussen monarchisme en republikenisme onder invloed van de Verlichting; de rivaliteit tussen Engeland en Frankrijk om de toenmalige wereldmacht; En de coalitie-oorlogen, vooral gestimuleerd door Engeland, tegen het Franse expansionisme in Europa. Nederland speelde in alle drie conflicten een geopolitieke rol.

Het was één van die terugkerende periodes in de geschiedenis waarin Engeland meende dat het nodig was zich wèl te engageren in de politieke ontwikkelingen op het vasteland.

CRISIS IN NEDERLAND

Na de Bataafse omwenteling van 1795 bleef de Europese crisis ook ons land beheersen. De binnenlands politieke verhoudingen waren vele jaren zeer instabiel. Een grote schakering van partijschappen en belangengroepen maakten dat het debat over decentralisatie (behoud federale structuur) of centralisatie (eenheidsstaat) als uitgangspunt voor een ware constitutie eindeloos voortging. Het "coalitie" karakter van de opeenvolgende Bataafse bewinden leidde tot bijna chronische tegenstellingen binnen het bewind. Er was gebrek aan eendrachtige politieke wil. Dat werkte negatief op de slagvaardigheid, niet in de laatste plaats op het terrein van het buitenlands beleid.

- Geen eensgezindheid over de aanpak van de betrekkingen met bondgenoot Frankrijk.
- Een volstrekt te kort schietende defensiepolitiek. Er bestond onvoldoende zichtbare, geloofwaardige en offensieve capaciteit om internationaal invloed uit te oefenen.
- Hardnekkig geloof in de illusie dat herstel van de financieel-economische macht alleen voldoende zou zijn voor herstel van invloed en aanzien in de internationale betrekkingen.

- Om dat herstel te bereiken gold neutraliteit als de beste voorwaarde, dan kon je immers van alle walletjes eten.

De realiteit gebood evenwel te erkennen dat Nederland als handelsrepubliek alle macht had verloren. Het land was wisselgeld geworden in de betrekkingen tussen de drie grote mogendheden. De Franse "bevrijders" sponnen daar goed garen bij. Hield Parijs zich bij de beïnvloeding van de binnenlandse ontwikkelingen aanvankelijk nog aan de zelfstandigheid van de Bataafse Republiek, na de machtsovername door Napoleon werden de Fransen vanaf 1800 van bevrijders tot bezetters. Het werd een strijd om het naakte voortbestaan van Nederland. Door de Franse overheersing heeft het maar weinig gescheeld of Nederland was in 1813/1814 niet herboren als onafhankelijke staat. Maarten van der Goes was de staatsman die 10 jaar lang ervoor heeft geijverd om het ergste, inlijving bij Frankrijk, te voorkomen en heeft daarmee een belangrijke bijdrage geleverd aan het behoud van Nederland.

Met de vlag in sjouw was het zijn ultieme doel om de naam Holland op de kaart van Europa te houden.

Wat waren de veranderingen in de Nederlandse buitenlandse politiek waarmee Van der Goes bij zijn aantreden te maken kreeg?

In de eerste plaats veranderde het karakter van de buitenlandse politiek. In de achttiende eeuw was handelspolitiek alles bepalend – met publieke, maar vooral ook particuliere actoren.

De Republiek was een land met nauwelijks twee miljoen inwoners. Een land zonder nationale identiteit. Een land van soevereine gewesten, soevereine steden, machtige kooplieden en corporaties.

Om een voorbeeld te geven:

In 1780 presteerde Amsterdam het om, buiten de bevoegdheid van de Staten-Generaal om, te onderhandelen met de opstandige Engelse Amerikaanse koloniën over een handelsverdrag.

Het ontwerp daarvoor werd bij toeval ontdekt, toen de Royal Navy een Nederlands schip op weg naar Amerika visiteerde. Het was de bekende druppel die aanleiding was tot de Vierde Engelse zeeoorlog.

In de periode Van der Goes veranderde het karakter naar een meer unitair, zeg maar nationaal beleid. In plaats van diverse handelsbelangen werd staatsbelang prioritair gesteld, in het bijzonder het pure overleven van de staat. U kunt het zien als het embryo van wat wij tegenwoordig veiligheidspolitiek noemen.

In de tweede plaats maakte de Bataafse revolutie de vestiging van een onpartijdige ambtelijke administratie mogelijk. Dat was een doorbraak. Er

kwamen ministeries onder Agenten, zelfstandige bronnen van kennis en deskundigheid. De Agenten kregen daardoor steeds meer invloed op het zwakke bewind. De Agenten waren de voorlopers van onze hedendaagse ministers. Zij werden door de Fransen vaak als de ware machthebbers beschouwd.

De nadruk op het staatsbelang maakte de vorming van een Departement van Buitenlandse Zaken plotseling evident. Maarten van der Goes was de grondlegger van het ministerie. Het werd in 1798 gevestigd in het woonhuis van Van der Goes, het huidige Johan de Witt Huis op de Kneuterdijk in Den Haag.

HEGEMONISME IN EUROPA

In de derde en niet in de laatste plaats waren natuurlijk de betrekkingen met de Franse "broeders" in alles overheersend. Een absoluut hoofdpijndossier voor Van der Goes. De relatie van de patriotten tot de Fransen was spoedig danig verzuurd. De vooraanstaande patriottenleider Jacob George Hahn, bijvoorbeeld, ergerde zich zo aan de hooghartigheid van de Franse "broeders", dat hij Talleyrand "een pashja met drie paardenstaarten" noemde. Het optreden van de Franse autoriteiten in Nederland veroorzaakte groot ongenoegen. Met name de Franse militaire autoriteiten gedroegen zich als soevereinen en speelden soms zelfs hun eigen ambassadeur weg. Het ongeduld van Napoleon met die rijke "*boutiquiers*" was bijna spreekwoordelijk. Napoleon was woest dat Amsterdam hem weigerde een grote lening te verschaffen (lees: een cadeautje te geven) ter bekostiging van zijn militaire plannen. Bekend is zijn uitspraak: "*Les Hollandais, ils sont trop riches pour se défendre comme il faut*". Hij ergerde zich blauw aan het eindeloos gepalaver en de rekenarij in de Bataafse politiek. En hij kon niet begrijpen waarom de marinewerf in Vlissingen niet een linesschip kon bouwen in drie maanden.

Van der Goes moest voortdurend bemiddelen als Franse hooghartigheid weer eens in aanvaring kwam met Hollandse directheid. Van der Goes was de-escalateur van de Frans-Bataafse betrekkingen. De Fransen erkenden dat ook en noemden hem "*le grand faiseur*" van het Staatsbewind. Van der Goes was stellig een factor stabiliteit in het volatiele politieke krachtenveld. Niettemin hielden de Fransen Van der Goes scherp in de gaten.

In 1799 bijvoorbeeld, toen Engelsen en Russen Noord-Holland binnenvielen om de Fransen uit de lage landen te verjagen en te proberen zo Antwerpen te bereiken, raakte het Bataafs bewind geheel van de leg. Van der Goes zette toen een geheime missie naar Berlijn op touw om via de koning van Pruisen een wapenstilstand en zo mogelijk Bataafse neutraliteit te bewerkstelligen. Als geheime postbus voor zijn agent, Joan Arent de Vos van Steenwijk, koos Van der Goes het adres van Mevrouw Marie Anne Delprat-Humbert, de moeder van zijn jarenlange particulier

secretaris Daniël Delprat junior. Of Van der Goes via de Delprats ooit in contact is geweest met Keetje Hodshon, heb ik niet kunnen achterhalen. Dit autonome optreden van Van der Goes maakte dat de Fransen hem niet goed in een hokje konden plaatsen.

De Franse hegemonie bepaalde intussen in hoge mate de internationale bewegingsvrijheid van Nederland, zowel op het terrein van de economie als op het terrein van de buitenlandse politiek. De richtlijnen kwamen uit Parijs: "Brussel", zoals wij dat begrip nu kennen, bestond nog niet. De traditionele equidistantie politiek tussen de toenmalige grote buurmogendheden kwam onder zware druk te staan. Het plechtanker Engeland was verdwenen. Wij waren in oorlog met Engeland. Maar vergeet niet, dat Engeland in die tijd immens impopulair was in Europa. Vooral omdat men meende dat de Britse bemoeienis met het vasteland gericht was op het verkrijgen van commerciële hegemonie. Oostenrijk had voor de Lage Landen nauwelijks nog belangstelling. België – de Oostenrijkse Nederlanden – was door Frankrijk ingelijfd en daar had Wenen zich bij neergelegd. Onze enige andere – formele – maar verre bondgenoot was Spanje¹. Nederland stond alleen tegenover Frankrijk en het in die tijd nog opkomende Pruisen.

Welk effect had de Franse hegemonie op Nederland?

De Franse bemoeienis met het constitutioneel debat was, wat de broodnodige hervormingen betreft, per saldo niet negatief. Maar de toenemende Franse financiële eisen, gebaseerd op een obsessie met Hollands rijkdom, vormden wel een steeds ondraaglijker last. Voor de bevrijding van de zogenoemde "tiran" Prins Willem V moest de armlastige staat honderd miljoen guldens betalen. Zware eisen werden gesteld op defensiegebied die wij niet wilden, of niet konden vervullen: onderhoud van 25.000 man Franse troepen, oprichting van een Bataafs veldleger, omvangrijke nieuwbouw van de Bataafse marine ter ondersteuning van de Franse invasievloot. Het fnuiken van de handel, *raison d'être* van de Republiek, bron van alle inkomsten, door geen handelsverdrag toe te staan, en later het continentaal stelsel in te voeren. Franse 'Alleingang' bij internationale onderhandelingen die ook Nederland aangingen. En, het ontstaan van een Frans dilemma: inlijven of niet.

¹ Spanje was op een gegeven moment bereid troepen ter beschikking te stellen voor de verdediging van Suriname. De Bataafse Republiek had zelf onvoldoende militaire macht. De Spaanse troepen zouden op de rede van Barcelona worden ingescheept op twee Bataafse fregatten. In de avond verschenen op de rede twee andere schepen die de Zweedse –neutrale– vlag voerden. Bij het naderen van de Bataafse schepen werd de Zweedse vlag plotseling neergehaald en ging de Engelse in top: de Bataafse schepen waren *sitting ducks*.

Welk beleid stelde Van der Goes daar tegenover?

Maarten van der Goes was zich welbewust van de kwetsbaarheid van Bataafse Republiek. Zij was een speelbal van de grote mogendheden die in hun onderlinge onderhandelingen naar believen heen en weer werd getrapt². Terwijl bij wijze van spreken de winkel van de Nederlandse republiek werd verbouwd, moest Van der Goes zorgen voor een aantrekkelijke etalage. En zo werd de hoofddoelstelling van de Bataafse buitenlandse politiek een drievoudige:

- Erkenning bestaansrecht en onafhankelijkheid van de Bataafse Republiek (Berlijn, Wenen en Londen hielden lange tijd hun kruis droog)
- Neutralisatie voor het mogelijk maken van herstel van economie en zeehandel
- Een alles omvattend handelsverdrag met de Franse Republiek (vgl. Cisalpijnse Republiek)

Om deze doelstellingen na te streven, voerde Van der Goes, om een modern begrip te hanteren, een twee sporenbeleid.

Het eerste spoor was: Internationalisering, in de praktijk Europeanisering, van de kwestie van het bestaansrecht en de onafhankelijkheid van Nederland. Daarbij streven naar een acceptabele vorm van neutraliteit om zo afstand tot de vechtende olifanten te herwinnen. In de "coalitie-oorlogen" van die tijd werden telkens weer pauzes gevonden om te onderhandelen over vrede (Lille, Rastatt, Campo Formio, Lunéville, Amiens). Frankrijk meende daar namens, maar altijd zonder de Bataafse Republiek te kunnen spreken. De Bataafse diplomatie gelukte het niettemin vaak, in of rond deze onderhandelingen, de legitieme belangen van de Republiek onder de aandacht te brengen. Dat gebeurde met een soort pre-Cruyffiaanse wijsheid door het nadeel van "wisselgeld" te zijn om te keren in een voordeel: door het aan de kaak stellen hoe Frankrijk het bondgenootschap met voeten trad en dus onbetrouwbaar was. Door in sommige gevallen te overvragen, bijvoorbeeld ten aanzien van de omvang van het grondgebied. Kortom: hindermacht spelen.

Van der Goes probeerde met name veel druk uit te oefenen op Pruisen, dat veel te duchten had van de Franse revolutionaire expansiedrang. Pruisen had evident belang bij een zo groot mogelijke neutrale buffer in Noord-West Europa.

² 1806 : Engeland deinsde er niet voor terug NL aan Pruisen aan te bieden.

Den Haag probeerde telkens weer het evidente voordeel van een neutrale Republiek voor de drie schurende grote mogendheden aan de man te brengen.

Het tweede spoor was: het volgen, in de relatie met Frankrijk, van een politiek van buigend riet, gevoed door niet burgerlijke, maar "statelijke" ongehoorzaamheid van het bewind: eerst de Franse eisen verwerpen, vervolgens tegeneisen stellen (voor wat, hoort wat) en de besluitvorming uitstellen. Dan pas kleine tegemoetkomingen doen en na een concessie, difficultatie plegen bij de uitvoering, ontduiken, gedogen. Zo tijdswinst boeken om de regelmatig dreigende inlijving zo lang mogelijk uit te stellen.

Samenwerking met Schimmelpenninck

Het was een gelukkige omstandigheid dat in die tijd Rutger Jan Schimmelpenninck een aantal jaren Bataafs ambassadeur was in Parijs. Schimmelpenninck was geen beroepsdiplomaat maar een patriottisch politicus, die er gematigde gezichtspunten op nahield en daarom "moderaat" genoemd werd. Van der Goes, beroepsdiplomaat, was een pragmatisch bestuurder met een politiek programma. Hij hoefde geen ideologie aan te hangen om zijn werk te doen, maar in zijn standpunten kon hij makkelijk tot de moderaten worden gerekend. De heren konden het goed met elkaar vinden. Hun samenwerking is van duidelijk belang geweest voor het voortbestaan van Nederland in die tijd. Met Schimmelpenninck in Parijs maakte Van der Goes zo goed mogelijk gebruik van de diplomatieke ruimte die het Franse dilemma – Holland inlijven of niet – schiep.

Het Franse dilemma

Niet zelden wordt aangenomen dat het ultieme doel van de Fransen de inlijving van Holland was.

Nee, het doel was een systeem van vazalstaten, een soort cordon sanitaire. Inlijving werd pas noodzakelijk toen in de confrontatie met Engeland militair-strategische argumenten doorslaggevend werden. Er waren evenzo veel argumenten ten gunste van inlijving als tegen inlijving.

Ten gunste van inlijving:

- Het bereiken van natuurlijke grenzen (de Rijn delta) en daarmee de consolidatie van de verovering van België.
- Beheersing van Vlissingen als voorhaven van Antwerpen.
- Het scheppen van een buffer tegen invasie vanuit Engeland of vanuit Pruisen.

- Toegang tot groot financieel, commercieel en maritiem potentieel.
- Toegang tot en zeggenschap over de Nederlandse koloniale bezittingen.
- Breken van het verzet tegen de financiële en militaire eisen.
- En, last but not least: het vernietigen van de Hollandse zin voor onafhankelijkheid en het voor altijd neutraliseren van de Engelse politieke invloed.

Ten nadele van inlijving:

- De Franse diplomatie rapporteerde niet onverdeeld gunstig over het politiek klimaat en vooral de deplorabele financieel-economische toestand van de Republiek. Holland kon een kat in de zak blijken.
- Noord-Nederland was uiteindelijk militair gesproken onaantrekkelijk terrein (denk aan 1799).
- In de Europese machtsverhoudingen had Frankrijk politiek voorlopig meer aan een onafhankelijke bondgenoot – al was het slechts in naam - als buffer tegen Engeland en Pruisen.
- De mogelijke negatieve internationale repercussies als gevolg van inlijving. Nederland was voor Frankrijk een bruikbare 'bargaining chip' om de andere grote mogendheden te paaien dan wel onder druk te zetten.
- De eigenzinnigheid van de Nederlanders vormde een politiek risico. De Nederlandse republiek had oudere geloofsbrieven dan de Franse.
- Vrees voor emigratie van particulier kapitaal en personen.

Een waardig einde

Het uitspelen door Van der Goes van de dilemma-kaart in de bilaterale verhoudingen, maar ook op het tapijt van de internationale onderhandelingen werd na 1803 steeds minder effectief. In juli 1803 sprak Napoleon in Brussel tot een Bataafse delegatie, waarvan Van der Goes deel uitmaakte, de gevleugelde woorden dat Nederland niet meer was dan een satelliet van een planeet. De gedachte aan neutraliteit laat staan onafhankelijkheid was voortaan uit den boze. Het accent van het beleid kwam nu te liggen op behoud, het naakte voortbestaan van de staat: behoud tenminste inwendige zelfstandigheid, behoud zekere politieke existentie en het voorkomen onherstelbare vernietiging. Kortom: de naam Holland op de kaart van Europa zien te houden tot betere tijden

In 1806 speelde Van der Goes een laatste kaart.

Napoleon was ontevreden over het optreden (lees: volgzaamheid) van zijn Bataafse kampioen Raadspensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck.

Napoleons jongste broer Lodewijk kwam op de markt om koning van Holland te worden. Van der Goes meende dat met de komst als staatshoofd van een broer van de keizer de relatie met Frankrijk toch handelbaar moest kunnen worden en zo mogelijk wel ten goede kon keren (Hij had overigens al in 1802 voorspeld dat het op deze "oplossing" zou uitdraaien). Maar hij kwam bedrogen uit. Lodewijk kwam in vrijwel dagelijks conflict met zijn in alles overheersende grote broer. Van der Goes kon niet goed opschieten met de jonge, ijverige, maar zeer wispelturige en melancholieke vorst. Hij kreeg in 1808 ontslag.

Gelukkig net op tijd, want in 1810 volgde werkelijk de inlijving. Napoleon had genoeg van de Hollandse rekenarij en difficultaties. En vooral van het ontduiken van het Continentaal Stelsel, zijn ultieme wapen tegen Engeland. Lodewijk, zich bewust van het belang van de zeehandel voor zijn nieuwe land, verdedigde die ontduiking. Hij zou geklaagd hebben: "Men kan de huid moeilijk verbieden te zweten".

De inlijving heeft uiteindelijk "maar" drie jaar geduurd. In die periode zijn de Fransen er niet in geslaagd om de Nederlandse staat te vernietigen of het land te verfransen zoals met België sinds 1794 wel was gebeurd.

Tot slot

In de Bataafs-Franse tijd was Nederland een land in overgang. Het was een periode van veel zelfonderzoek en zoeken naar een nieuwe identiteit. De Franse overheersing is per saldo niet negatief geweest voor de staatkundige ontwikkeling van ons land. Het ontkennen van de betekenis van of zelfs een gevoel van schaamte over de Bataafs-Franse tijd is niet op zijn plaats.

In de binnenlandse politiek is een vijftien jaar lange discussie gevoerd over het wenselijk constitutioneel stelsel. Een complex binnenlands politiek proces tegen de achtergrond van complexe internationale omstandigheden. De ervaring van de inlijving bij het Franse keizerrijk heeft uiteindelijk Nederland het laatste duwtje gegeven bij de keuze voor de eenheidsstaat. Tot de inlijving echter, ontbrak het aan politieke wil om een echte bondgenoot van Frankrijk te zijn.

Tegelijkertijd ontbrak het evenzeer aan de wil, of de mogelijkheid, om zich tegen de Franse overheersing daadwerkelijk te verzetten. De staat van futloosheid maakte onze positie in de internationale arena des te meer precair. Het was toen van ultiem belang in het Europees grootmachtenspel, waarin – net als nu – rechtlijnigheid niet de minste indruk maakte, te zorgen voor de integriteit van Nederland, voor het overleven van de staat. Bij het ontbreken van machtsmiddelen van enig formaat, volgde Maarten van der Goes een zo pragmatisch mogelijk beleid, in 1977 door Schama op zijn Engels geschetst als "the dignified management of decline, maar in 2017 "een tamelijk superieur staaltje van *l'art du possible* " genoemd door professor Mathieu Segers. Met zijn

politiek van 'buigend riet' europeaniseerde Van der Goes - zonder het te weten - voor het eerst de Nederlandse buitenlandse politiek, aldus Segers. Mede dankzij de inspanningen van Van der Goes, en laten we niet vergeten Schimmelpenninck, kon Nederland na het interval van de Franse tijd zijn rechtmatige plaats tussen de mogendheden hernemen. De naam Holland keerde terug op de kaart van Europa.

In 1814 werd de breuk met het verleden duidelijk. Het traditionele afzijdigheidsverlangen ging overboord. Nederland, niet meer als handelsrepubliek maar als moderne natiestaat, trad toe tot de alliantie die het overwonnen Frankrijk in bedwang moest houden. De geschiedenis van na 1814 zal U bekender in de oren klinken dan die van de Bataafs-Franse tijd.

Trekken we een lijntje naar het huidig tijdsgewricht waarin de internationale orde van na WO II op de proef wordt gesteld, en stel dat Maarten van der Goes nu nog zou genieten van zijn pensioen, hoe zou dan zijn advies aan onze regering luiden? Verwaarloos nooit 's lands 'tool kit' van echte machtsmiddelen. Financieel-economische niet, maar zeker ook militaire niet. Alleen met weerbaarheid kun je invloed afdwingen. En, zorg voor een goed toegeruste 'diplomatic footprint'.

Er is veel meer te vertellen over leven en werken van Van der Goes. Maar ik zou zeggen: lees mijn onverbiddelijke best seller.